

zbornici

**PROMIŠLJANJA
AKTUELNIH
DRUŠTVENIH IZAZOVA
REGIONALNI I
GLOBALNI KONTEKST**

UREDNICI

Ivana Arsić

Vladimir Mentus

IZDAVAČ:

Institut društvenih nauka
Beograd, 2020.

ZA IZDAVAČA:

dr Goran Bašić

RECENZENTI:

Dragan Todorović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
Mirjana Dokmanović, Institut društvenih nauka, Beograd
Ankica Šobot, Institut društvenih nauka, Beograd

EDICIJA

Zbornici

UREDнице EDICIJE:

dr Natalija Mićunović
dr Mirjana Dokmanović

ISBN 978-86-7093-238-8

zbornici

**PROMIŠLJANJA
AKTUELNIH
DRUŠTVENIH
IZAZOVA:
REGIONALNI
I GLOBALNI
KONTEKST**

UREDNICI

Ivana Arsić

Vladimir Mentus

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

IVANA ARSIĆ

Centar za sociološka i antropološka istraživanja
Institut društvenih nauka
iarsic@idn.org.rs

Brisanje identiteta: represija nad katalonskim jezikom u savremeno doba¹

Apstrakt

Predmet izlaganja predstavlja problem represije nad kulturnim identitetom Katalonaca, sa posebnim osvrtom na njegov najznačajniju komponentu – jezik. Cilj rada je da se sociolingvističkom i lingvokulturološkom metodom jasnije determinišu razmere, uzroci i posledice stradanja katalonskog jezika u savremeno doba. Osim naučnih saznanja i iskustva brojnih autora sadržanih u bogatoj lingvističkoj, etnografskoj, pravnoj i istoriografskoj literaturi, bazu rada će predstavljati građa prikupljena iz kraljevskih dekreta, španskog ustava, statuta Katalonije, zakona i i manifesta. U zaključku će biti učinjen pokušaj da se na prethodno navedenim primerima dokaže u kolikoj meri i da li se promenio odnos prema katalonskom kulturnom identitetu, nakon tranzicije ka demokratiji 1978. godine, u cilju determinisanja nivoa represije savremenog doba.

Ključne reči: katalonski jezik, kulturni identitet, dekulturnacija, koegzistencija u multikulturalizmu, lingvistička represija

Uvod

■ Ne tako zastupljen u većinskim i prosperitetnim društvima i zasnovan kontekstualno spram društvenih okolnosti datog vremena i prostora, etnički identitet je izraženiji u ugroženim zajednicama i manjinskim grupama okarakterisanim kao *drugi*, koji usled pokušaja nasilne asimilacije izražavaju psihološku potrebu za isticanjem svoje osobenosti i specifičnosti. Fluidnost etniciteta, okarakterisana skupom objektivnih i subjektivnih identitetskih kategorija, više je sociološki nego biološki uslovljen fenomen, te podložniji promenama i varijabilno formiran. Bugarski ističe značaj

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2020. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

jezika kao objektivnog činioca i presudnog markera etnonacionalnog identiteta datog procesa, te ga definiše poput „najvidljivije oznake zasebnog etniciteta, on [jezik] jednovremeno deluje kao unutrašnja spona među članovima jedne zajednice i spoljna razdelnica prema drugim zajednicama” (Bugarski 2005, 70), dodajući da zapravo „jezik i jeste kultura, zato što bez njega nema socijalne organizacije, administracije, obrazovanja, religije, prava, politike i drugih velikih kulturnih područja” (Bugarski 2005, 71-72), te izdvaja i definiciju jezičkog identiteta poput „jezičkog dela etnokulturnog identiteta” (Bugarski 2005, 75). Pojam jezičkog identiteta često i među lingvistima neprecizno biva zamenjen pojmom identiteta jezika, stoga bi ih trebalo terminološki razdvojiti kako bi se jasnije determinisalo da se „jezički identitet odnosi na korisnike jezika, a identitet jezika na jezik sam” (Peљић 2013, 235). S tim u vezi predmet istraživanja u bliskoj je korelaciji sa jezičkim identitetom Katalonaca, koji čini krucijalni deo njihovog kulturnog identiteta, kao i njihovog poimanja identiteta sopstvenog jezika.

Pri definisanju identiteta jezika, relevantno je napomenuti i njegov sociološki ili vrednosni aspekt, kao izrazito sociolingvističku komponentu koja se odnosi na stavove samih govornika prema sopstvenom jeziku, zatim društvenu ulogu jezika, kulturnu tradiciju, te simboličku vezu sa etničkim, konfesionalnim, političkim ili drugim potkategorijama kolektivnih identiteta (Bugarski 2003b, 10). Stoga će se u ovom istraživanju primeniti sociolingvistički metod kako bi se jasnije determinisale razmere, uzroci i posledice stradanja katalonskog jezika u savremenom dobu. Naime, kao poddisciplina lingvistike, sociolingvistika izučava uzajamne odnose između jezika i društva (Crystal 2008, 440-441). Otuda će se u ovom radu posebno pažnja usmeriti ka makrolingvističkoj perspektivi, koja jezičke podatke proučava iz šireg sociološkog, komunikacijskog i kulturnog konteksta (Bugarski 2003b, 14). Takođe, iz ugla lingvokulturologije, još jedne od poddisciplina lingvistike, razvijene pod uticajem antropocentrične paradigme nastale s kraja 20. veka, izučavaće se zatim uloga kulturnih faktora u jeziku i jezičkih u čoveku (Светоносова 2007, 39-46). Tačnije, proučavaće se jezik kao fenomen kulture i obratno, jezik kao sredstvo za ispitivanje nacionalne katalonske kulture.

Osим naučnih saznanja i iskustva brojnih autora sadržanih u bogatoj lingvističkoj, etnografskoj, pravnoj i istoriografskoj literaturi, bazu rada će predstavljati građa prikupljena iz kraljevskih dekreta

(Decretos de Nueva Planta (1707–1716), Real cédula de Carlos III 1768), španskog ustava (Constitución Española, 1978), statuta Katalonije (L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1932, 1978, 2006), zakona (Llei 7/1983, normalització lingüística a Catalunya, Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya, Ley Orgánica 8/2013) i manifesta (Manifesto por una lengua común 2008).

Svojstva katalonskog jezika

Katalonski jezik pripada iberoromanskoj grupi jezika i vodi poreklo od latinskog. Odnos prema iberoromanskoj podgrupi ogleđa se najpre u njegovoj morfološkoj strukturi (glagolskoj i imenskoj infleksiji), dok po poreklu najviše nalikuje latinskom jeziku iz Galije, te poseduje i galoromanska svojstva u oblasti fonetike i leksike (Moll 2006, 37-46). Jezik je formiran u periodu od 8. do 10. veka na teritorijama tadašnjeg Karolinškog carstva, koje su obuhvatale grofovije španske marke. U 12 i 13. veku se širi na jug i istok sa osvajanjima katalonske Aragonske krune, te je jezička granica utvrđena za vreme vladavine Aragonskog kralja Žaume I (Sobrequés 2016, 43–51).

Katalonski jezik se govori na teritoriji od približno 60.000 km², od kojih se 96,2% nalazi u Španiji: u autonomnoj regiji Katalonija (osim u okrugu Val d'Aran, gde se govori aranejski dijalekat gaskon jezika, koji predstavlja varijantu oksitanskog), na istočnim granicama Aragona, u regiji Valensija (osim na pojedinim oblastima zapadne i južne teritorije, gde se govori kastiljanski od 18. veka), u oblasti Karše u Mursiji i na Balearskim ostrvima (Majorka, Menorka, Ibica i Formentera). Teritorije govornog područja katalonskog obuhvataju i Kneževinu Andora, jedinu zemlju u kojoj je katalonski dobio status službenog jezika, zatim Francusku u departmanu Istočni Pirineji, kao i Italiju, u gradu Algeru na Sardiniji (Moll 2006, 31-37). Takođe, katalonski jezik se deli u dva velika dijalekatska bloka: istočni (Bloc o Branca del Català Oriental) i zapadni (Bloc o Branca del Català Occidental). Istočna grupa obuhvata dijalekte: severnokatalonski ili „rusijonski“, centralnokatalonski (u istočnoj Kataloniji), balearski i algerski (u Algeru na Sardiniji), dok zapadna grupa obuhvata severno-zapadne (oblasti severne i zapadne Katalonije i istočnog Aragona) i valensijski dijalekat (Wheeler 2005, 1-3).

Društvenoistorijska pozadina problema

Pri analizi društvenoistorijske pozadine, te kulturološke, i najpre lingvističke represije, neki problemi će biti samo skicirani, dok će drugi biti detaljnije opisani, sa usmerenjem na period stvaranja uslova trajne ranjivosti katalonskog jezika. Začeci lingvističke nesigurnosti, kulturne stagnacije i degradacije vezuju se za nekoliko krucijalnih faza katalonske istorije, u kojima će se najpre razmotriti represija nad jezikom.² Naime, nakon rata za špansko nasleđe (1701-1714), u kojem katalonsko-aragonska konfederacija na strani austrijskog nadvojvode Karla III biva poražena, započeta je odmazda nad pristalicama protivnika, obojena idejom o kastiljanskom centralizmu kao protivteži katalonsko-aragonskom regionalizmu, koji je i dan-danas zastupljen. U periodu 1707-1716, prvi burbonski kralj Španije, Filip V, proglašava niz dekreta, koji nose naziv Decretos de Nueva Planta, a kojima je pokrenut talas teške kulturne represije, te se ukidaju katalonske političke i pravne institucije u cilju ojačanja kastiljanske hegemonije (Sobrequés 2016, 99-137). Ovaj dekret u regijama katalonskog govornog područja donosi zabranu katalonskog jezika, koji biva isključen iz zakonodavnih i obrazovnih institucija. Naime, kastiljanski postaje administrativni jezik sudova (*audiencia*), dok se postojeći univerziteti u Kataloniji (Ljeida, Barselona, Ćirona, Taragona, Seo de Uržel, Solsona i Vik) zatvaraju, a zvanični jezik nastave u osnovnom i srednjem obrazovanju, kao i u novoosnovanim obrazovnim institucijama, poput Univerziteta u Cerveri, koje bezuspešno nastoje da zamene viševekovne katalonsko-aragonske centre znanja, postaje kastiljanski španski, progresivno zauzimajući mesto latinskog (Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña Establecida por su Magestad, Con Decreto de Diez y Seis de Enero de mil Setecientos diez y seis, art. V). Kraljevskim ukazom iz 1768, kralj Karlos III zahteva upotrebu kastiljanskog jezika kao obaveznog jezika nastave osnovnog obrazovanja (Real cédula de Carlos III de 23 de mayo de 1768, art. VII). Katalonski takođe biva zabranjivan u školama i 1857, dok kastiljanski

² Pri analizi represije nad kulturnim identitetom Katalonaca, rad će se fokusirati na teror Španije, dok bi jezičkom ugnjetavanju od strane Francuske trebalo posvetiti posebno istraživanje. Takođe 1714. godina je uzeta za početnu, s obzirom da su tada katalonske zemlje (Països Catalanes) pripojene španskoj kruni, premda su i ranije postojali tragovi kulturološke represije (vidi: Vallverdú 1984; Bilbeny 2018).

postaje obavezan jezik nastave 1834, 1838, 1849. i 1870. godine. (King 2004, 42). Dvovekovni proces nasilne kastiljanizacije i lingvističke asimilacije katalonskih govornika dovodi do razvijanja socijetalnog bilingvizma, te formiranja bilingvalnih govornih kolektiva i njihovog funkcionalnog rascepa, pri čemu se varijetet kastiljanskog španskog koristi za više (V) funkcije u administraciji, kulturi i obrazovanju, dok katalonski biva degradiran i zauzima poziciju nižih (N) funkcija pri neformalnoj svakodnevnoj komunikaciji (Ferguson 1959, 325-340).

Nasuprot represiji nad katalonskim, dolazi do jezičke ekspanzije kastiljanskog koji, šireći se vremenom, potiskuje manje prestižne jezike i doprinosi njihovom komplementarnom gašenju i povlačenju. Takođe, dominaciji kastiljanskog jezika je doprinelo osnivanje Španske kraljevske akademije La Real Academia Española (RAE) 1713. u Madridu na inicijativu Huana Manuela Fernandez de Pačeka, markiza od Viljene i grofa od Eskalone, s ciljem uspostavljanja standardizacije jezika (Cotarelo 1914, 4-38).

Lingvistička slika novije španske istorije

Noviju špansku istoriju odlikuje izražena napetost između centralizma i regionalizma. Katalonski nacionalizam savremenog oblika uobličio se u pokretima sredine 19. veka, a neposredno ih je izazvao kastiljanski centralizam. Tada se javlja intelektualni i umetnički otpor, najbolje oslikan u katalonskom romantičarskom pokretu, kada nastupa i književno-umetnički preporod nastao u skladu sa romantičarskim i nacionalnim pokretima u drugim delovima Evrope. Tada se od kraja 18. veka u evropskoj kulturnoj tradiciji ustoličilo verovanje u svojevršno 'sveto trojstvo' jezika, nacije i države (Bugarski 2003b, 84). Nacionalna podela čovečanstva, čiji se građani služe zajedničkim jezikom i žive u istoj državi determinisana je obrascem nedeljivosti države i jezika sa drugim nacijama. Obaveza svih državljana postaje upotreba narodnog jezika, s obzirom na to da karakteriše pripadnost zajednici u kojoj se nalazi suverenitet. Ovaj obrazac nije zaobišao ni regije katalonskog govornog područja, čija standardizacija predstavlja neophodan uslov za ostvarenje nacije kao društvene i kulturne celine (Tijes 2009, 336).

Poezija, pozorište i književnost na katalonskom jeziku postali su i simbol i uzrok političkog projekta koji je izgradio poseban

kulturni identitet Katalonaca. Tvorcem katalonskog romantičarskog pokreta smatra se Bonaventura Karlas Aribau (Bonaventura Carles Aribau), koji revoltiran viševjekovnom političkom i kulturnom represijom austrijske i burbonske dinastije u delu *Oda a la Pàtria* opeva čežnju za katalonskom nezavisnošću i uzvišenost katalonskog jezika. Njegov primer slede pesnici i istoričari, poput Žuakim Rubio i Ors (Joaquim Rubió i Ors), Žasin Berdage (Jacint Verdaguer), najpoznatiji po pesmama *L'Atlàntida* i *Canigó*, Anđal Gimara (Àngel Guimerà), tvorac drame *Terra baixa*, Žuan Maragalj (Joan Maragall), najpoznatiji po poemi *Cant Espiritual*, Teodor Ljorente (Teodor Llorente), Mikel Kosta i Ljubera (Miquel Costa i Llobera), tvorac pesme *Pi de Formentor*, Žuan Alkube (Joan Alcover), autor poeme *La Balanguera*, koja kasnije redigovana postaje himna Majorke i Žusep Toras i Bažas (Josep Torras i Bages), tvorac dela *La tradició catalana*. Takođe je 1906. organizovan i Prvi internacionalni kongres katalonskog jezika (I Congrès Internacional de Llengua Catalana), dok je sledeće godine Enrik Prat de la Ribà (Enric Prat de la Ribà), prvi predsednik Vlade pokrajine Katalonije, osnovao Institut katalonskih studija (Sobrequés 2016, 151-167).

Početak 20. veka dolazi i do standardizacije katalonskog jezika, i kreiranja nacionalnog jezika, normiranog kroz rečnike i gramatike, koji dalje i sam doprinosi samooblikovanju i jasnijem determinisanju katalonskog kulturnog identiteta, kao rezultat viševjekovne represije. Prethodno navedena imena su doprinela standardizaciji jezika, pomoću kojih katalonski dostiže visok nivo razvoja. Međutim, potrebno je istaći napor filologa i lingviste Pompeu Fabre (Pompeu Fabra) koji zauzima glavnu ulogu u procesu izgrađivanja jezičke norme i jezičke standardizacije, čiji je rezultat bio kreiranje standardnog modernog katalonskog jezika. Propisivanje ovih normi se najbolje ogleda u Fabrovoj saradnji sa naučnoistraživačkom institucijom Institut d'Estudis Catalans, u okviru koje su objavljena *Normes ortogràfiques* (1913), *Gramàtica Catalana* (1918) i *Diccionari general de la llengua catalana*, (1932). Ova jezička pravila su kasnije prihvaćena i u Valensiji, kao i na Balearskim ostrvima (Gran Enciclopèdia Catalana. Diccionari de la literatura catalana. "Pompeu Fabra i Poch").

Druga Republika (1931-1939) proklamovala je kulturnu toleranciju, za čije vreme su mnoge restrikcije protiv katalonskog jezika bile ukinute. Naime, Katalonija dobija statut o autonomiji, kojim katalonski, zajedno sa kastiljanskim, dobija status zvaničnog jezika. Tada izdavaštvo dostiže ekspanziju, kada je 1930. godine objavljeno 630,

1933. - 744 i 1936. - 865 knjiga na katalonskom jeziku. Takođe, u doba Druge Republike objavljivanje na katalonskom je dostiglo 12% ukupnih publikacija u Španiji (Vallverdú 1981, 104-5).

U kulturnoj i naučnoj sferi zatim dolazi do preporoda, s obzirom da postmoderna donosi autore poput Žusep Karne (Josep Carner), Žuakim Ruirá (Joaquim Ruyra), Gerau de Liost (Guerau de Liost), Euženi d'Ors (Eugeni d'Ors), Žusep M. Lopez-Piko (Josep M. López-Picó), Žuakim Fulgera (Joaquim Folguera), Marse Rudureda (Mercè Rodoreda) autorka romana *Dijamantski trg* i *Ulica kamelija*, prevedenih, između ostalog, i na srpski jezik, dok lingvista Antoni M. Alkubé (Antoni M. Alcover) započinje rad na rečniku katalonskog jezika: *Diccionari català-valencià-balear*, koji završava balearski lingvista Fransek de Borža Molj (Francesc de Borja Moll). Književna produkcija doživljava procvat, te su mnogi naučni časopisi i magazini objavljivani na katalonskom. Antoni Ruvira i Viržili (Antoni Rovira i Virgili), novinar, pisac i političar, koji je svojevremeno zauzimao i poziciju predsednika katalonske vlade i autor istorijskog dela *Història nacional de Catalunya*, 1924. godine, za vreme diktature Prima de Rivere, osniva prestižni časopis *Revista de Catalunya*, koji će poslužiti kao platforma za odbranu katalonske kulturne tradicije. Katalonski eruditi ovog perioda osnivaju kulturne fondacije i organizacije, kako bi omogućili afirmisanje katalonskog kulturnog identiteta. Najbitnije su one koje i danas postoje, poput Fundació Bernat Metge i Fundació Bíblica Catalana (koje su finansirale prevode klasičnih autora na katalonski). Potrebno je istaći i doprinos Ferana Soldevile (Ferran Soldevila), koji objavljuje *Història de Catalunya*, i filologa i istoričara Manuela Sancís Garne (Manuel Sanchis Guarner), koji 1931. godine objavljuje *La llengua dels valencians*, a takođe je učestvovao u stvaranju *Diccionari català-valencià-balear* (Sobrequés 2016, 39 – 40).

Za vreme Druge Republike, u doba mandata Fransesk Masia (Francesc Macià), predsednika Generalitata Katalonije, izglasan je Statut Katalonije (L'Estatut d'Autonomia de Catalunya / Estatut de Núria), koji je činio prvi pravni akt autonomne pokrajine Katalonije. Statut je donesen 20. juna 1931. godine u dolini Núria u blizini Ćirone, po kojoj i nosi naziv, a potvrdio ga je i španski parlament 9. septembra sledeće godine. Drugi član statuta bio je usmeren na lingvistički problem katalonskog jezika, pri čemu je izjednačen status kastiljanskog i katalonskog, kao zvaničnih jezika Katalonije "L'idioma català és, el mateix que el castellà, llengua oficial a Catalunya" (L'Estatut d'Autonomia de

Catalunya, 1932, art. II). Takođe, u istom članu je navedeno da će unutar Katalonije kastiljanski jezik i dalje zadržati status administrativnog jezika prilikom korespondencije sa ostalim španskim regijama "Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació entre les Autoritats de l'Estat i les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà" (L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, 1932, art. II).

Postmoderna je izvojevala dvostruku kulturološku pobjedu katalonskog jezika. Naime, romantičarski pokret, podstaknut umetničkim i književnim preporodom, doprinosi formiranju nacionalnog standardnog katalonskog jezika, te kao posledica ovog procesa dolazi do normiranja katalonskog jezika, koji zatim dostiže viši stepen civilizacijskog razvoja i postaje nosilac kulturnih vrednosti čitavog društva, istovremeno ga priključujući tokovima internacionalne zajednice. Stoga je početkom 20. veka došlo do formiranja standardnog, ali i književnog katalonskog jezika. Prvi, standardni jezik naglašava mnogostrukost jezičkih funkcija u javnom životu, što se najbolje očituje u statutu Katalonije i normativizaciji Pompeu Fabre; dok drugi književni jezik, više usmeren ka tradicionalnim, lingvokulturološkim merilima, biva ojačan književnim preporodom započetim od sredine XIX veka.

Dramatični 20. vek doveo je do produblivanja antikatalonske politike, najpre za vreme vojne diktature Migela Prima de Rivere (1923-1930), po čijem je naređenju ubrzo izdat dekret kojim se zabranjuje upotreba katalonske zastave i jezika. Vladavina Prima de Rivere smatra se jednom od najznačajnijih prekretnica u modernoj španskoj istoriji, čija je korumpirana i neefikasna vladavina vojno-monarhističke diktature utrla put nastupanju autoritarne desnice, koju u španskoj državi konačno ustoličuje Francisko Franko (Inđić 1982, 31).

Nakon građanskog rata (1936-1939), totalitarna ideologija frankizma, obojena autoritarnom nacionalističkom ideologijom, zastupajući monolitnu, centralističku državnost, ukinula je svaki trag samostalnosti španskih regiona, zabranila upotrebu nacionalnih jezika i suzbijala svako isticanje nacionalne posebnosti, uz druge pojačane mere represije nacionalnog identiteta i nacionalnih kultura. Iako je Druga Republika želela da reši nacionalno pitanje španskih pokrajina donošenjem statuta o regionalnoj autonomiji, kojim je dopušteno uspostavljanje posebne vlade za Kataloniju – Generaliteta, Frankov režim se obračunao i sa onim što je smatrao rasturanjem nacije-države pod Drugom Republikom. Ukinute su regionalne vlade i parlamenti, kao Generalitet u Kataloniji, i sve važne

odluke, uključujući i postavljanje čelnika lokalne uprave, pripale su isključivo centralizovanoj državnoj upravi. Žusep Taradellas (Josep Tarradellas), predsednik Generaliteta, odlazi u izgnanstvo u Francusku, gde ostaje sve do Frankove smrti. Stoga u toku trajanja Frankove vlade pitanje katalonske nacionalnosti ostaje nerešeno, premda i dalje aktuelno. Totalitarna ideologija frankizma je onemogućila i obezvređila svaki pokušaj samostalnosti, ne samo Katalonije, već i ostalih španskih pokrajina (Inđić 1982, 275-277).

U vreme frankizma celokupna katalonska kulturna tradicija, a samim tim i jezik, postaje predmet žestokog i sistematičnog progona: izdavačka delatnost, kulturna produkcija, administracija, obrazovanje, upotreba jezika i pravni dokumenti se prebacuju na sferu kastiljanskog, dok uprkos ideji o nacionalnom jedinstvu kao protivteži kulturnoj i jezičkoj raznolikosti, restrikciji i cenzuri, katalonski ipak biva očuvan kroz porodičnu tradiciju. Dolazi do uništavanja pisane jezičke baštine, što je najvidljivije pri uništavanju zapisa i natpisa; naime, svi javni natpisi, imena ulica, škola, plakati, putokazi i oznake su bili kastiljanizovani. Jedan od primera sistemskog uništavanja kulturnog nasleđa i jezičke baštine katalonskog predstavlja preimenovanje trga Plaza de Catalunya u Barseloni u Plaza del Ejercito Español. Dolazi do obezimenjavanja Katalonaca, čija su imena nasiljno kastiljanizovana, čak su se menjali natpisi na nadgrobnim spomenicima, dok je katedra za katalonski jezik i književnost na Univerzitetu u Barseloni ukinuta. Zabranjene su zastava i himna, kao i tradicionalni katalonski ples sardana, dok je Institut d'Estudis Catalans zatvoren (Benet 1973, 360-367; Samardžić 2003, 621; King 2004, 43-44).

Obim lingvističkog problema je pak bio najvidljiviji u zabrani katalonskog u školama, što je u praksi podrazumevalo da prvih nedelja ili meseci deca katalonskog govornog područja nisu bila u stanju da razumeju nastavu, te su usled takvog režima odrasli nesposobni da čitaju i pišu na maternjem jeziku. (Trudgill 2000, 130). Međutim, cilj Frankovog režima, brisanje unutrašnje etničke raznolikosti, nije bio postignut, već zapravo postiže upravo suprotno dejstvo. Društvena i nametnuta kontrola višejezičnosti koju je zastupao frankizam izazvala je kontraefekat kod govornika katalonskog jezika. Nasilna represija kulturnog identiteta poduprla je političke težnje protiv režima. Ovakav vid jezičkog konflikta prerasta u otvoren sukob i postaje simbol etničkih, političkih i socijalnih previranja, u kojem nezadovoljstvo govornika manjinskog tj. katalonskog jezika deluje poput

katalizatora. Jezička represija frankističkog doba prouzrokovala je političko-lingvistički projekat kojim katalonski jezik, a ponekad čak i otuđenje od kastiljanskog, postaje fundamentalna komponenta pri definisanju kulturnog i regionalnog identiteta Katalonaca. Jezičko ugnjetavanje pojačava težnje za regionalnom autonomijom, čije su posledice i danas vidljive pri pojavi separatističkih aspiracija.

Kraj frankizma, koji je započet još za života svoga tvorca, podstaknut vlastitim protivrečnostima i potiranjima, okončan je Frankovom smrću 20. novembra 1975. godine. Dva dana kasnije, Princ Huan Karlos je krunisan za kralja. Premda su pristalice starog režima pokušale da održe stari sistem, započela je nova etapa istorije moderne Španije. Tranzicija ka demokratskom, pluralističkom društvu obeležena je donošenjem ustava 1978. godine (Samardžić 2014, 217). Vlada Adolfa Suaresa, prvog demokratskog premijera Španije, koja je zastupala ideju o procesu „demontiranja frankizma“, svesna problema represije nad nacionalnim identitetom i nacionalnim kulturama regija, a samim tim i Katalonije, koju je nametnuo prethodni režim nastojeći da putem centralizovane, unitarističke Španije potisne i najmanji obris tradicionalnog i kulturnog identiteta, u januaru 1977. najavljuje izradu specijalnog statuta za Kataloniju, s ciljem institucionalizacije njenih nacionalnih i kulturnih osobnosti. Novoosnovana vlada, predvidevši neminovnost procesa u korist autonomija, pokušala je da ih zadrži u okvirima manje bitnih administrativnih decentralizacija ili provizornog autonomnog statusa (preautonomija) sve dok se ovo pitanje novim ustavom ne bi regulisalo. Pregovori o autonomiji Katalonije su započeti 26. avgusta 1977. godine u Parizu, gde je katalonsku vladu predstavljao katalonski predsednik u izgnanstvu Žusep Taradeljas, da bi iste godine u septembru sporazum i bio postignut. Dve godine kasnije, 1980, statut autonomije je obnovljen, a takođe je ponovo uspostavljen i parlament Katalonije (Inđić 1982, 289-290).

Kralj Huan Karlos I je 27. decembra 1978. godine pred Kortesom proglasio novi, demokratski ustav. Ovim potezom započeto je novo razdoblje ustavnog i parlamentarnog života Španije. Trećim članom Ustava, koji se odnosi na status jezika, kastiljanski i dalje zadržava pravo jedinog zvaničnog jezika države, dok će drugi španski jezici imati pravo zvaničnih jezika u skladu sa Statutom autonomija. “El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla. Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos” (Constitución Española, 1978, art. III, § 1-2). Pri

tumačenju Statuta i Ustava se može zaključiti da jezici regija ne uživaju pravo službenih jezika, pošto svi građani Španija imaju obavezu da ga znaju i da se njime služe, dok se ta obaveza ne prenosi na ostale jezike autonomnih pokrajina. S obzirom na činjenicu da Španija nije zvanično multilingvalna, i pošto se od Katalonaca zahteva da znaju i služe se kastiljanskim, ali se, po Ustavu, ne zahteva da znaju i služe se katalonskim, kastiljanski jezik i jezici ostalih autonomnih pokrajina ne mogu uživati isti status. Tako da, za razliku od statusa nacionalnog jezika koji poseduje kastiljanski, Ustavom se ostali kooficijelni jezici minorizuju tako da dobijaju status regionalnih. U cilju rešavanja lingvističke problematike i statusa katalonskog jezika, Statut Katalonije, iz 1979. godine, kao i aktuelni, iz 2006. godine, daju primat katalonskom jeziku, navodeći najpre da je službeni jezik Katalonije – katalonski. “La llengua pròpia de Catalunya és el català” (Estatuto de Autonomía de Cataluña, 1979, art. III, § 1) i “El català és la llengua oficial de Catalunya” (Estatut d’Autonomia de Catalunya, 2006, art. VI, §1), dok se u daljem tekstu navodi da se službenim jezikom takođe smatra i kastiljanski, koji je već priznat kao službeni jezik španske države: “L’idioma català és l’oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l’Estat espanyol” (Estatuto de Autonomía de Cataluña, 1979, art. III, § 2) i “El català és la llengua oficial de Catalunya. També ho és el castellà, que és la llengua oficial de l’Estat espanyol” (Estatut d’Autonomia de Catalunya, 2006, art. VI, § 2).

Socijetalni bilingvizam

Pored socijetalnog bilingvizma vekovima prisutnog u katalonskom društvu, katalonski jezik je takođe kroz društveno-istorijske tokove oscilirao između višeg i nižeg jezičkog varijeteta, uslovljen represijom ali i kulturnim odupiranjem. Naime, u frankističkom periodu usled ukidanja formalnog obrazovanja, kao i sredstava javnog informisanja na katalonskom jeziku, jezik dostiže N varijetet i korisiti se isključivo pri konverzacijskim i neformalnim situacijama. Posledice frankističke monolingvističke politike bile su najizraženije u nepoznavanju maternjeg jezika u obrazovnom sistemu Katalonaca postfrankističkog perioda. Naime, s obzirom na to da nastavno osoblje nije bilo osposobljeno da izvodi nastavu na katalonskom, pošto su bili obrazovani na kastiljanskom, Generalitet Katalonije je osmislio jezičku politiku i jezičko planiranje katalonskog jezika sa ciljem njegovog

očuvanja, usled narušene egzistencije i potencijalne pretnje glotofagije, izvršene tokom prethodnih decenija represije. Generalitet preduzima niz konkretnih mera i merodavnih odluka, poput donošenja zakona, s ciljem revitalizacije jezika i usmeravanja jezičkog razvoja, kako bi se povisio broj izvornih govornika katalonskog jezika koji bi se istovremeno u što većoj meri osposobili za funkcionisanje u domenu komunikacija i stvaralaštva.

Jezička politika i planiranje jezika

U cilju očuvanja najznačajnije identitetske odrednice katalonske nacije — jezika, doneseni su zakoni (Llei 7/1983, de normalizació lingüística en Cataluña, Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya), a sa akademskom godinom 1983/84. započet je projekat La Inmersió lingüística en Catalunya. Ovaj program je najpre uveo katalonski kao jezik nastave u osnovnom i srednjem obrazovanju, posebno se usmeravajući na oblasti kastiljanskog govornog kolektiva i one učenike koji su malo ili nimalo konverzacije obavljali na katalonskom (Artigal 1997, 133-150). Zatim su doneseni zakoni s ciljem unapređenja jezičkog varijeteta katalonskog, koji su doprineli integrisanju jezika u sve nivoe obrazovanja u vreme kada katalonski postaje obavezni jezik nastave osnovnog i srednjeg obrazovanja (Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, art. XIV). Nastava na univerzitetima se izvodila prema afinitetima profesora, na katalonskom, ali i na kastiljanskom, dok se pritom od nastavnog osoblja zahtevao najviši nivo znanja oba jezika (Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya, premabula, art. VI). Ovi zakoni zatim sprečavaju segregaciju i podelu na osnovu maternjeg jezika, a iz njih, takođe, proizilazi tendencija katalonskih vlasti ka formiranju bilingvalnih govornih kolektiva pri završenom obaveznom obrazovanju. Njihov cilj je jačanje katalonskog jezika unutar autonomne pokrajine, kako bi se ubuduće prevazišao status manjinskog jezika i formiralo bilingvalno stanovništvo sa jednakim znanjem oba službena jezika, bez minorizacije ijednog od njih. Osim u obrazovanju, navedeni zakoni pokrivaju, takođe, svu jezičku upotrebu, od medija do sudskih procesa (Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, art. II).

Lingvistička represija novije istorije

Međutim, Katalonci i dalje trpe represiju nad kuturnim identitetom o čemu svedoče događaji iz novije istorije, od kojih dva zavređuju posebnu pažnju. Naime, 2008. godine dolazi do reakcije grupe španskih intelektualaca oličene u vidu manifesta "Manifiesto por una lengua común", koji poput svog antecedenta iz 1981. godine zahteva zaštitu kastiljanskog jezika unutar autonomnih pokrajina, s obzirom na njegov status jedinog službenog jezika države, ugroženog postojanjem kooficijelnih jezika. Manifest je, pozivajući se na Ustav, zahtevao pravo na obrazovanje svih građana isključivo na kastiljanskom jeziku, bez obzira na njihov maternji jezik: "Pero sólo una de ellas es común a todos, oficial en todo el territorio nacional y por tanto sólo una de ellas -el castellano- goza del deber constitucional de ser conocida y de la presunción consecuente de que todos la conocen... Todos los ciudadanos que lo deseen tienen derecho a ser educados en lengua castellana, sea cual fuere su lengua materna" (Llosa 2008). Tekst je objavljen u magazinu El País, a prvi ga je potpisao peruanski nobelovac Mario Vargas Llosa (Mario Vargas Llosa).

Zatim je 2013. godine donet i zakon Ley Orgánica 8/2013 u cilju unapređenja kvaliteta obrazovanja. Naime, ovaj zakon nalaže da u svim autonomnim pokrajinama, koje su pored kastiljanskog statutom priznale još jedan kooficijelni jezik, roditelji ili legalni staratelji dece imaju pravo da zahtevaju njihovo obrazovanje isključivo na kastiljanskom jeziku, poništavajući na taj način višedecenijske napore Generaliteta u sprečavanju segregacije u obrazovanju na osnovu maternjeg jezika (Ley Orgánica 8/2013. Lengua castellana, lenguas cooficiales y lenguas que gocen de protección legal, Disposición adicional trigésima octava).

Zaključak

Činjenica da katalonski i dalje zauzima mesto manjinskog jezika, čiji govorni kolektiv broji okvirno 14.000.000 ljudi, više je sociološki nego objektivno uslovljen fenomen. Naime, iz perspektive evropskih integracija, premda zauzima deveto mesto po broju govornika unutar EU, katalonski, poput ostalih kooficijelnih jezika Španije (baskijski, galisijski) nema status službenog jezika EU. Stoga se

direktive i propisi iz Brisela objavljuju na kastiljanskom jeziku, što na duže staze umanjuje status i prestiž katalonskog i snižava ga na nivo regionalnih, ali i manjinskih jezika (čiji osnovni činilac nije uslovljen brojem govornika već njihovom društvenom moći), s obzirom na to da ne ispunjava društvene potrebe koje se ostvaruju isključivo preko kastiljanskog, određujući ga kao jezik nižeg varijeteta. S druge strane, na užem, lokalnom planu, usled naleta represije koja traje u etapama od početka 18. veka, katalonski je bio značajno ugrožen pod pretnjom glotofagije, dok u vreme frankizma bilingvizam postaje prelazan³, po diktatu spoljnih (društvenih) okolnosti, kada je ugrožena zajednica katalonskog govornog područja prihvatila dominantan jezik okoline radi sopstvenog opstanka. Međutim, lingvistički zakoni, doneti u cilju očuvanja i revitalizacije jezika, jezičko planiranje katalonskog i projekat la Inmersión lingüística en Catalunya katalonskog obrazovnog sistema doprineli su jačanju govornih kolektiva, pri čemu bilingvizam predstavlja jednu od osnovnih karakteristika katalonskog kulturnog identiteta. Ove smišljene i institucionalizovane mere su donete u cilju regulisanja javne upotrebe jezika kao i stabilnosti bilingvizma unutar Katalonije, gde su bilingvalni skoro svi pripadnici manjinskog (u ovom slučaju katalonskog), a eventualno samo neki govornici većinskog (u ovom slučaju kastiljanskog) jezika.

Oscilacije nižeg i višeg jezičkog varijeteta, izazvane zabranama i sistemskim uništavanjem jezika, ostavile su neizbrisiv trag na katalonski etnički identitet. Stoga, da bi se zaustavili procesi dekulturnizacije i uništavanje kulturnog nasleđa Katalonaca, postoji nasušna potreba preduzimanja odlučnijih mera na planu jezičke politike kako bi se očuvao katalonski identitet, ugrožen viševjekovnom represijom njegove najznačajnije kulturološke komponente – katalonskog jezika.

³ Termin prelaznog bilingvizma je preuzet od R. Bugarskog (2003a, 90), ovde sa značenjem: asimilacije manjinske grupe u većinsku.

LITERATURA

- Artigal, Josep Maria. 1997. "The Catalan immersion program". U *Immersion Education: International Perspectives*, ured: Robert Keith Johnson i Merrill Swain, 133-150. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benet i Morell, Josep. 1973. *Catalunya sota el règim franquista: informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco*. Vol. I. Paris: Edicions Catalanes de Paris.
- Bugarski, Ranko. 2003a. *Jezici*. Beograd: Čigoja.
- Bugarski, Ranko. 2003b. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja.
- Bugarski, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Krug Commerce.
- Bilbeny, Jordi. 2018. *Inquisició i Decadència: Orígens del genocidi lingüístic i cultural a la Catalunya del segle XVI*, Barcelona: Libbooks.
- Catalan, language of Europe*. 2013. Generalitat de Catalunya Departament de la Vicepresidència Secretaria de Política Lingüística. https://llengua.gencat.cat/web/content/documents/publicacions/catala_llengua_europa/arxiu_2/cat_europa_angles_07.pdf
- Constitución Española, 1978.
- Cotarelo, Emilio. 1914. "La fundación de la Academia Española y su primer director D. Juan Manuel F. Pacheco, marqués de Villena", *El Boletín de la Real Academia Española (BRAE)*, I: 4-38.
- Crystal, David. 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Malden: Blackwell publishing.
- Ferguson A., Charles. 1959. "Diglossia", *Word*, 15:2: 325-340.
- Gran Enciclopèdia Catalana. *Diccionari de la literatura catalana*. <https://www.enciclopedia.cat/obra/enciclopedia/diccionari-enciclopedic-de-la-literatura-catalana>
- Indić, Trivo. 1982. *Savremena Španija*. Beograd: Nolit
- King, Stewart. 2004. "Catalonia and the postcolonial condition". U *The Space of Culture: Critical Readings in Hispanic Studies*, ured: Stewart King i Jeff Browitt, 39 - 53.// Newark: University of Delaware Press.
- Llosa, Mario Vargas. 2008. "Manifiesto por una lengua común." *El País*, 23. jun <https://e00-elmundo.uecdn.es/documentos/2008/06/22/manifiesto.pdf>
- L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, 1932.
- L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, 1979.
- L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, 2006.
- Ley Orgánica 8/2013.
- Llei 7/1983, normalització lingüística a Catalunya.
- Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística.
- Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya.
- Moll de, B. Francesc. 2006. *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València.

Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña Establecida por su Magestad, Con Decreto de Diez y Seis de Enero de mil Setecientos diez y seis.

Real cédula de Carlos III de 23 de mayo de 1768.

Рельић, Митра. 2013. *Српски језик на Косову и Метохију данас*. Београд: Чигоја.

Tijes, An-Mari. 2009. „Kulturna proizvodnja evropskih nacija”. U *Identitet(i) – pojedinac, grupa, društvo*, ured: Katrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan, 332-344. Beograd: Clio.

Samardžić, Nikola. 2003. *Istorija Španije*. Beograd: Plato.

Samardžić, Nikola. 2014. *Identitet Španije*. Beograd: Admiral Books.

Светоносова, Татьяна Александровна. 2007. „Когнитивная лингвистика и лингвокультурология: черты и различия”, *Филологические науки в МГИМО: сборник науч. трудов 27 (42)*, Москва: МГИМО: 39–46.

Sobreques i Callico, Jaume. 2016. *Historia De Catalunya*. Barcelona: Editorial Base.

Trudgill, Peter. 2000. *Sociolinguistics: an introduction to language and society*. London: Penguin Books.

Vallverdú, Francesc, 1984. “A sociolinguistic history of Catalan”, *International Journal of the Sociology of Language*, 47: 13–28.

Vallverdú, Francesc. 1981. *El Conflictio lingüístico en Catalunya: historia y presente*. Barcelona: Ed. Peninsula.

Wheeler, Max W. 2005. *The Phonology of Catalan*. Oxford: Oxford University Press.

Ivana Arsić

**IDENTITY ERASURE:
THE REPRESSION AGAINST CATALAN
LANGUAGE IN MODERN TIMES**

Abstract

This article aims to present the problem of repression against the cultural identity of the Catalans, focusing especially to its most important component - language. The purpose of this paper is to determine more clearly the extent, causes and consequences of the diminishing of the Catalan language in modern age by using sociolinguistic and linguocultural

approaches. In addition to the scientific knowledge and experience of numerous authors featured in a wealth of linguistic, ethnographic, legal and historiographic literature, the data will consist of the material collected from royal decrees, the Spanish constitution, Catalan Statutes, laws and manifestos. In conclusion, we will try to demonstrate to what extent the attitude towards Catalan cultural identity has changed since the transition to democracy in 1978, in order to determine the level of repression today.

Keywords: Catalan language, cultural identity, deculturalization, coexistence in multiculturalism, linguistic repression